

УДК 811.111
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2024.2.2>

ГРАФІЧНІ СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ АВТОРА У ПЕРЕКЛАДІ

Лелет Ірина Олександрівна,
доцент кафедри «Філологія»
Одеського національного морського університету
ORCID ID: 0000-0002-0865-9358

Представлене дослідження присвячене вивченню графічних способів відтворення okazіоналізмів засобами української мови на матеріалі твору Р. Дала «Charlie and the Chocolate Factory» та його українського відповідника у виконанні В. Морозова. Об'єктом дослідження є okazіоналізми, відібрані методом суцільної вибірки з твору та їхні українські відповідники. Предметом вивчення є графічні способи відтворення okazіоналізмів в українському перекладі досліджуваного твору. Для досягнення мети, перш за все, проаналізовано поняття «okazіоналізм». Okazіоналізм є «продуктом» лінгвістичної креативності письменника, тому під okazіоналізмом розуміється слово, яке має певне емоційне навантаження, адже воно створене для певної ситуації та вживається в межах певного контексту. Okazіоналізмам притаманні певні функціонально-прагматичні ознаки, такі як ненормативність, функціональна одноразовість, експресивність, індивідуальність тощо. Проведений аналіз okazіоналізмів, ужитих у творі «Charlie and the Chocolate Factory», та їх перекладів дає змогу розкрити способи адаптації та трансформації лексичного матеріалу в процесі перекладу й висвітлити творчість перекладача у відтворенні фантастичного світу твору. Установлено, що для відтворення українською мовою незвичайних імен персонажів, власних назв неіснуючих географічних місць, фабрик та оригінальних ласощів уживано транскодування та калькування. Транскодування спрямоване на збереження фонетичних, естетичних та графічних елементів оригіналу під час адаптації його до української мови. За допомогою калькування, зокрема у назвах фабрик та солодких винаходів Віллі Вонки, відтворюються стилістична індивідуальність, асоціації та образи, пов'язані з оригіналом.

Ключові слова: калькування, okazіоналізм, переклад, транскодування, функціональний відповідник.

Lelet Iryna. Graphical means of translating the author's occasional words

The given paper is devoted to the study of graphic means of reproducing occasional words with the help of the Ukrainian lingual means on the material of R. Dahl's work «Charlie and the Chocolate Factory» and its Ukrainian equivalent version by V. Morozov. Occasional words selected by the method of continuous sampling from the work investigated and their Ukrainian equivalents were chosen as the object of our research. Graphic ways of reproducing occasional words in the Ukrainian translation of the work under study served the subject of investigation. To achieve the set aim, the notion «occasional word» was analyzed. Occasional word is a kind of «product» of the writer's linguistic creativity. Therefore, an occasional word implies a word with particular emotive meaning, as it is created for some certain situation and is used within some certain context. Occasional words are characterized by functional and pragmatic features, such as non-normativity, functional one-time use, expressiveness, individuality, etc. The analysis of occasional words used in «Charlie and the Chocolate Factory» and their translations allows us to reveal ways of adaptation and transformation of lexical material in the process of translation and highlight the creativity of the translator in reproducing the fantastic world of the text investigated. It was established that transcoding and calquing were used to reproduce unusual names of characters, proper names of non-existent geographical places, factories and original delicacies in Ukrainian. Transcoding is aimed at preserving the phonetic, aesthetic and graphic elements of the original text while adapting it to the Ukrainian language. With the help of calquing, in particular, in the names of Willy Wonka's factories and sweet inventions, the stylistic individuality, associations and images related to the original text are reproduced.

Key words: calquing, functional equivalent, occasional word, transcoding, translation.

Вступ. У сучасному світі вирує величезний потік інформації та культурний обмін, що надає питанням перекладу особливої значущості. Переклад – це не лише технічний

акт заміни слів однієї мови іншими, а й складний процес відтворення авторської концепції та вираження її у новому лінгвокультурному контексті. Одним із ключових аспектів цього

відтворення є перекладацькі трансформації у відтворенні ономастичного простору авторського тексту.

Проблема перекладу okazіоналізмів є *актуальною*, адже їх уживання в текстах художніх творів виконує важливу прагматичну функцію – реалізує авторський задум та передає його індивідуальність. Особливість відтворення цих елементів є безперечною, оскільки їх переклад впливає на сприйняття та розуміння твору читачем нової мови.

Матеріали та метод. *Мета* нашого дослідження полягає у вивченні *графічних* способів відтворення okazіоналізмів засобами української мови на *матеріалі* твору Р. Дала *Charlie and the Chocolate Factory* та його українського відповідника.

Об'єктом дослідження є okazіоналізми, вибрані методом суцільної вибірки з твору Р. Дала *Charlie and the Chocolate Factory* та їх українські відповідники. *Предметом* вивчення є графічні способи відтворення okazіоналізмів в українському перекладі досліджуваного твору, виконаному В. Морозовим.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати поняття «okazіоналізм»;
- окреслити функціонально-прагматичні ознаки okazіоналізмів;
- визначити графічні способи перекладу;
- дослідити використання графічних способів відтворення okazіоналізмів автора у перекладі В. Морозова.

Вирішення поставлених завдань здійснювалося за допомогою *методу* текстологічного аналізу, порівняльного лінгвістичного аналізу та методу інтертекстуальності. Інструменти дослідження включали в себе вивчення оригінального та перекладеного текстів, а також аналіз існуючих перекладацьких стратегій.

Результати. Okazіоналізм є унікальним явищем мови. Їх виникнення – це безперервний процес, оскільки мова постійно розвивається, отже, з'являються нові мовні утворення. Завдяки okazіоналізмам художній твір стає більш експресивним, емоційно насиченим та цікавим. У лінгвістиці існує велика кількість слів, що позначають поняття «okazіоналізм»: «слова-саморобки», «авторські слова», «художні неологізми», «слова-метеори», «слова-одноденки» тощо [1, с. 34], оскільки вони є одним зі способів реалізації індивідуальності автора.

Okazіоналізми визначають як «слова, які не відповідають загальноприйнятому вживанню, зумовлені специфічним контекстом уживання» [2, с. 47]; як факти мовлення, а не мови, й елемент мовної гри письменника [3, с. 29]; як слова, створені мовцем або автором для певної ситуації [4, с. 7]; як «слова, більш насичені за змістом та емоційним навантаженням, аніж загальноновживані [5, с. 48]; як «невідоме мові слово, утворене за мовною малопродуктивною чи непродуктивною моделлю, чи з okazіональної (мовної) моделі і створене як зі звичайного повідомлення, зі звичайної номінацією і художньою метою» [6, с. 29].

Отже, okazіоналізм є однією з форм прояву лінгвістичної креативності, оскільки їх створення, безперечно, є творчим процесом. Суть лінгвокреативності okazіоналізмів полягає у тому, що автор навмисно створює оригінальні, незвичайні форми слова. У результаті такого мовлення з'являються нові одиниці, які мають свої функції у межах контексту. Таким чином, автор є «новатором» у мові [2, с. 7]. Тому okazіоналізми як свого роду засоби художньої виразності, особливої передачі стану та почуттів персонажів відображають ще й авторський стиль.

Слід зазначити, що okazіоналізмам властива низка ознак, що відрізняють їх від узуальних лексичних одиниць:

1. приналежність до промови;
2. невідтворюваність (творність);
3. ненормативність;
4. функціональна одноразовість;
5. експресивність;
6. індивідуальна приналежність;
7. словотвірна продуктивність;
8. номінативна факультативність;
9. синхронно-діахронна дифузність [5].

Далі звернемося до аналізу okazіональної лексики твору *Charlie and the Chocolate Factory* та її українських відповідниках, зосереджуючись на графічних способах перекладу.

Переклад okazіональної лексики є важливим й потребує глибоких лінгвокультурологічних знань від перекладача для збереження автентичності та емоційної насиченості оригіналу. Переклад В. Морозова свідчить про його вміння відтворювати засобами української мови не лише лексичне значення, а й емоційні та образні відтінки. Аналіз відібраних

оказіоналізмів та їх перекладів дає змогу розкрити способи адаптації та трансформації лексичного матеріалу в процесі перекладу, а також висвітлює творчість перекладача у відтворенні фантастичного світу твору.

Ключові стратегії, що дають змогу перекладачам зберегти особливості оригінального тексту в новій мові через графічні засоби, – транскодування та калькування.

Транскодування полягає у передачі або перетворенні елементів з однієї системи письма в іншу, тоді як калькування включає у себе використання засобів, що імітують вигляд чи графічну форму оригіналу.

Транскодування як один із ключових графічних способів відтворення okazіоналізмів у перекладі являє собою унікальний підхід, спрямований на збереження естетичних та графічних елементів оригіналу твору під час адаптації його до іншої мови.

Транскодування, або графічне відображення, є ефективним способом передачі імен героїв та географічних назв. У нижче наведених прикладах із твору *Charlie and the Chocolate Factory* видно, як перекладач використовує транскодування для збереження вигляду та звучання імен та назв:

Charlie – Чарлі;

Joe – Джо;

Josephine – Джозефіна;

Mr Willy Wonka – містер Віллі Вонка;

Augustus Gloop – Августус Глуп;

Veruca Salt – Верука Солт;

Miss Violet Beauregarde – панна Віолета Борегард;

Oompa-Loompas – Умпа-Лумпи;

Lootpaland – Лумпаландія.

Вибір транскодування як способу перекладу okazіональних лексичних одиниць у творі *Charlie and the Chocolate Factory* В. Морозова зумовлено низкою чинників, що висвітлюють ефективність цього методу в контексті досліджуваного твору. По-перше, за допомогою транскодування досягаються фонетична схожість та легкість вимови імен вигаданих персонажів та географічних назв українських еквівалентів, що, своєю чергою, сприяє запам'ятовуваності вигаданих імен/назв для українських читачів. По-друге, транскодування дає змогу враховувати культурні особливості та етимологічний контекст оригіналу, що сприяє збереженню характеристик імен героїв та географічних назв у пере-

кладі. По-третє, однією з ключових переваг транскодування є можливість збереження візуального аспекту оригіналу. Зберігаючи фонетичну структуру імені чи географічної назви, транскодування допомагає відтворити зовнішній вигляд та аудіальний образ тексту. Урешті-решт, у такий спосіб переклад твору стає зрозумілим для читача, зберігаючи оригінальний характер та індивідуальність героїв, місць подій, емоційну ідентичність, за рахунок чого відтворюється автентичність твору.

Вибираючи транскодування, перекладач може досягти балансу між лінгвістичною точністю та збереженням художнього стилю оригіналу, що є важливим для художньої літератури та забезпечує якісний переклад твору для української аудиторії.

Калькування як метод перекладу okazіональних лексичних одиниць являє собою цікавий та важливий аспект у перекладацькій практиці, особливо під час роботи з художніми творами. У контексті перекладу *Charlie and the Chocolate Factory* В. Морозова калькування є відмінним способом для збереження не лише автентичності, а й стилістичних особливостей оригіналу, відтворюючи відтінки мовленнєвого образу та фантазії автора.

Калькуванню підлягають деякі географічні назви або реалії досліджуваного художнього твору. Проілюструємо низкою прикладів:

Prince Pondicherry – принц Пондівішна;

Fickelgruber's factory – фабрика Фікельгрубера;

Mr Prodnose's factory – фабрика пана Тицьноса;

Mr Slugworth's factory – фабрика пана Слагворта;

The Teavee household – дім родини Тіві;

Newspaper Evening Bulletin – газета «Вечірній вісник».

За допомогою прийому калькування перекладені також назви фабрик та низка смаколиків і ласощів, що виготовлялися на фабриці Віллі Вонки. Проілюструємо приклади:

The Chocolate Room – шоколадний цех;

Wonka's Factory – фабрика «ВОНКА»;

Fizzy Lemonade Swimming Pools – лимонадні плавальні басейни;

Invisible Chocolate Bars For Eating In Class – невидимі шоколадки, щоб їсти на уроці;

Mint Jujubes For The Boy Next Door – *They'll Give Him Green Teeth For A Month* –

м'ятні желейки для сусідського хлопця – щоб цілий місяць ходив з зеленими зубами;

Exploding Sweets For Your Enemies – вибухові цукерки для ваших ворогів;

Strawberry-Juice Water Pistols – водяні пістолети з полуничним соком;

Butterscotch and Buttergin – масловіскі й маслоджин;

Square Sweets That Look Round – квадратні цукерки, що обертаються круглими;

Hot Ice Creams For Cold Days – гаряче морозиво для холодних днів;

Lickable Wallpaper For Nurseries – лизальні шпалери для дитячих кімнат;

Eatable Marshmallow Pillows – їстівні зефірні подушечки;

Juicing Room – соковавильний цех;

Hair Toffee – волосяні іриски;

Everlasting Gobstoppers – вічні барбариски;

The gleaming pink boiled-sweet boat – слинучо-рожевий карамельний човен;

chocolate-mixing barrel – шоколадомішалка;

Fudge Room – помадковий цех;

the bong-bong tree – бон-бонове дерево.

Використання прийому калькування у перекладі твору *Charlie and the Chocolate Factory* у виконанні В. Морозова сприяє збереженню унікальності та автентичності оригінального тексту. Таким чином, перекладач відтворює стилістичну індивідуальність твору. Віллі Вонка та його фабрика відзначаються унікальністю та фантазійністю. Використання калькування дає змогу зберегти стилістичні особливості та індивідуальний характер оригіналу. Цей метод передачі оказіональних лексичних одиниць допомагає українському читачеві відчувати той самий унікальний характер та атмосферу, яку створив автор.

Фабрика та винаходи Віллі Вонки є не лише місцем виробництва, а й своєрідним світом фантазії та чарівництва. Калькування відтворює асоціації та образи, пов'язані з оригіналом, що сприяє створенню аналогічного враження в українському перекладі.

Використання калькування для опису солодких винаходів дає змогу зберегти візу-

альний та смаковий ефект оригіналу. Це важливо для передачі не лише лексичного значення, а й вражень, які викликають описані солодкі та чарівні винаходи.

Калькування відзначається також тим, що допомагає зберегти тематичну цілісність та структуру твору. Фабрика Віллі Вонки є центральним елементом оповіді, і використання калькування сприяє підтримці цілісності та автентичності.

Отже, використання калькування для перекладу фабрики та солодких винаходів Віллі Вонки вибрано з метою максимально точного та вірного відтворення українському читачеві того самого чарівного та унікального світу, який створив Р. Дал.

Висновки. Отже, переклад оказіональної лексики відіграє важливу роль у збереженні автентичності та емоційної насиченості оригіналу. Проведений аналіз оказіоналізмів, ужитих у творі *Charlie and the Chocolate Factory*, та їх перекладів у виконанні В. Морозова дає змогу розкрити способи адаптації та трансформації лексичного матеріалу в процесі перекладу й висвітлити творчість перекладача у відтворенні фантастичного світу твору.

Установлено, що для відтворення українською мовою незвичайних імен персонажів, власних назв неіснуючих географічних місць, фабрик та оригінальних ласощів уживано два ключові перекладацькі прийоми – транскодування та калькування. Транскодування спрямоване на збереження фонетичних, естетичних та графічних елементів оригіналу під час адаптації його до української мови. За допомогою калькування, зокрема у назвах фабрик та солодких винаходів Віллі Вонки, відтворюються стилістична індивідуальність, асоціації та образи, пов'язані з оригіналом.

Використання транскодування та калькування продиктоване потребою адаптації оригіналу до українського читача. Ці перекладацькі прийоми сприяють створенню вражень, аналогічних тим, які викликає оригінал, та забезпечують тематичну цілісність та автентичність українського перекладу у виконанні В. Морозова.

Література:

1. Денисова І.В. Оказіональне слово як одна зі стилістичних особливостей жанру фентезі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Філологія. Мовознавство»*. 2013. Т. 216. Вип. 204. С. 31–35.

2. Гармаш О.Л. Система словотвору англійської мови та інноваційні процеси : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 19 с.
3. Турчак О. Оказіоналізми як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Українська мова*. 2004. № 2. С. 47–55.
4. Нефьодова О.Д. Особливості лінгвостилістичної організації тексту британської літературної казки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. 2001. 19 с.
5. Вокальчук Г.М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект). Рівне : Перспективи, 2004. 524 с.
6. Гудманян А.Г. Відтворення власних назв у перекладі : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2000. 392 с.

References:

1. Denysova, I.V. (2013). Okazionalne slovo yak odna zi stylistychnykh osoblyvostei zhanru fentezi [Occasional word as a peculiarity of the fantasy genre]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu Kyievo-Mohylianska akademiia. Seriia : Filolohiia. Movoznavstvo*. T. 216. Vyp. 204. S. 31–35. [in Ukrainian]
2. Harmash, O.L. (2005). Systema slovotvoru anhliiskoi movy ta innovatsiini protsesy [English word-building system and innovative processes]: avtoref. Dys. Na zdobuttia nauk. Stupenia kand. Filol. Nauk: spets. 10.02.04 «Hermanski movy». Zaporizhzhia, 19 s. [in Ukrainian]
3. Turchak, O. (2004). Okazionalizmy yak ob'iekt lnhvistychnoho doslidzhennia [Occasional words as the object of linguistic research]. *Ukrainska mova*. № 2. S. 47–55. [in Ukrainian]
4. Nefodova, O.D. (2001). Osoblyvosti lnhvostylistychnoi orhanizatsii tekstu brytanskoi literaturnoi kazky [Peculiarities of linguo-stylistic building of the British literary tale text]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy», 19 s. [in Ukrainian]
5. Vokalchuk, H.M. (2004). Avtorskyi neolohizm v ukrainskii poezii XX stolittia (leksykohrafichnyi aspekt) [Author's neologism in Ukrainian poetry of the XX century (lexico-graphical aspect)]. Rivne : «Perspektyvy», 524 s. [in Ukrainian]
6. Hudmanian, A.H. (2000). Vidtvorennia vlasnykh nazv u perekladi [Translation of proper names]: dys. ... doktora filol. nauk : 10.02.16 «Perekladoznavstvo». K., 392 s. [in Ukrainian]